

ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ ВАЗДУХОПЛОВНИХ И ПРОТИВВАЗДУХОПЛОВНИХ ДЕЈСТАВА

Иван Петровић, Крум Цветковић и Зоран Стојиљковић
Универзитет одбране у Београду, Војна академија

У раду је извршено теоријско одређење ваздухопловних и противваздухопловних дејстава као симбиотичке целине борбених и неборбених активности, које у савременим условима ратовања углавном пресудно утичу на исход оружаног сукоба. Одређење наведених терминолошких синтагми извршено је у складу са савременом надградњом теоријског фонда наука одбране, као последица унапређења војних технологија и њихове примене у савременим оружаним сукобима и оперативним окружењем у којима се ти сукоби воде. Наиме, доктринарна одређења моћних и модерно наоружаних војски предвиђају да ваздухопловство, масовном употребом авијације и ваздухопловних убојних средстава, остварује кључне борбене задатке у потенцијалним оружаним сукобима и, на тај начин, непосредно утиче на њихов коначан исход. Савремени облици демонстрација силе и моћи углавном почињу и завршавају се ангажовањем софистицираних ваздухопловних снага уз ограничену употребу других видова оружаних снага. Развој авиона смањеног радарског одраза (STEALTH технологија), ракетних пројектила мале одразне површине, велике прецизности и знатно повећане разорне моћи („крстареће ракете”), све већа употреба ваздухоплова без људске посаде (беспилотне летелице), умањују могућност сопствених губитака и повећавају сопствену ефикасност дејства по изабраном циљу.

У условима вођења оружаних сукоба у којима као примарни циљ ваздухопловних дејстава постају вредни и објекти од посебног значаја за другу страну у сукобу (стратезијски објекти политичког и економског значаја, електроенергетска постројења и мрежа, становништво и материјална добра), њихова локација утиче на развијање снага за противваздухопловна дејства, чиме та дејства и противдејства попримају нови квалитет заснован на експоненцијалном прогресивном развоју у области војних технологија.

Кључне речи: *оружана борба, операција, ваздухопловна дејства и противваздухопловна дејства*

Увод

Научно утемељена искуства показују да је убрзани напредак науке и технологије, у тесној вези са глобалним променама у међународним односима, довео до суштинских промена у начину вођења оружаних сукоба на свим нивоима.

Борбена дејства реализују се кроз одређене садржаје који обезбеђују једносмерни процес припрема и извођења борбених операција и операција у којима се ангажују оружане снаге¹. Функционално-аналитичким поступком ови садржаји могу се разложити на: процесне функције командовања са тежиштем на извршном командовању приликом употребе снага Ратног ваздухопловства и противваздухопловне одбране (РВ и ПВО) у борбеним операцијама; дејства и противдејства и обезбеђења борбених дејстава. Са становишта нормативно-правне регулативе, поједини садржаји обезбеђења борбених дејстава су измештени као посебни елементи у складу са порастом њиховог значаја испољавања у савременим оружаним сукобима. У ове садржаје убрајају се: обавештајно-извиђачке активности, маневар, ватрена подршка, заштита снага и цивилно-војна сарадња².

Припрему и извођење ваздухопловних и противваздухопловних дејстава могуће је сагледати и кроз реализацију мисије – улоге које снаге РВ и ПВО реализују у оквиру борбених и неборбених операција. Кроз реструктурирање целокупног система одбране у оквиру транзиционих промена које су захватиле мале земље након прерасподеле економско-политичке моћи у свету дошло је реструктурирања и оружаных снага, као посебног институционалног организационог система сваке земље. Ове промене захватиле су све садржаје оружаных снага: од визије (нормативно-правно регулисане на стратегијском нивоу), преко мисија, циљева постојања оружаных снага, задатака који проистичу из циља, квалитативних и квантитативних промена људских и материјалних ресурса у оружаных снагама, до промена у организационој клими, структури и опонашању. Са становишта мисија оружаных снага, РВ и ПВО налази своју улогу и у оквиру реализације: одбране земље од оружаног угрожавања (остварењем своје превентивне и улоге у оружаных сукобима), учешћа у изградњи и очувању мира у региону и свету (тежишно кроз регионалну сарадњу контроле и заштите ваздушног простора) и подршци цивилним властима у супротстављању невојним изазовима, ризицима и претњама безбедности (реализацијом превентивне улоге и проактивним ангажовањем дежурних снага у систему ПВО у функцији контроле и заштите ваздушног простора). Из улоге РВ и ПВО проистичу задаци које овај вид Војске реализује, а који у потпуности одређују припрему и вођење ваздухопловних и противваздухопловних дејстава. Основни задаци РВ и ПВО су: изградња оперативних и функционалних способности РВ и ПВО, контрола и заштита суверенитета ваздушног простора, одвраћање од агресије ваздухопловним снагама и спречавање изненађења, ПВО територије и снага Војске Србије, извиђање из ваздушног простора, ваздухопловна ватрена подршка, ваздушни транспорт и учешће у извођењу десанта, трагање и спасавање, учешће у међународној војној

¹ Борбене операције Војске Србије се планирају, припремају и изводе као борбена дејства (Доктрина Војске, Београд, 2010, стр. 46).

² Цивилно-војна сарадња може се разматрати као облик координације у оквиру процеса командовања снагама ангажованих у операцијама. Облици координације, као процесне функције командовања, јесу садејство (облик координације усмерен на усклађивање мера, радњи и поступака између снага Војске ангажованих у операцијама ради достизања постављеног циља и остварења крајњег жељеног стања) и сарадња (облик координације усмерен на усклађивању мера радњи и поступака између оружаных снага и осталих снага одбране ангажованих у операцијама ради достизања постављеног циља и остварења крајњег жељеног стања). Сарадња уједно представља и резултат – остварени ефекат координације, тако да се може посебно разматрати и као њен чинилац.

сарадњи, учешће у мултинационалним операцијама, подршка цивилним властима у супротстављању унутрашњем оружаном угрожавању и подршка цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности³.

У складу са наведеним променама у пракси, а на основу систематизације искустава и њиховог претварања у научно-стручно изграђени теоријски фонд, извршено је теоријско одређење (појмовно дефинисање и класификација) ваздухопловних и противваздухопловних дејстава.

Теоријско одређење основних појмова савременог ратовања

Ваздухопловна и противваздухопловна дејства своју конкретну форму остварују у току извођења операција Војске, као једносмерног процеса и садржаја одређеног нивоа оружане борбе, као кључног садржаја по којем се препознају и детерминишу одређени оружани сукоби. Да би се извршило теоријско одређење ваздухопловних и противваздухопловних дејстава, неопходно је појмовно се одредити према претходно наведеним терминима и термилошким синтагмама.

Према Доктрини операција, оружани сукоби представљају процес међусобног уништавања сукобљених страна. Они могу настати као последица сукоба политичких интереса између држава, унутар самих држава, као последица религијских и етничких тензија, нарушених елемената националне моћи, друштвеног колапса, недостатка природних ресурса, организованог криминала и корупције. У оружаном сукобу који се води унутар једне државе, такође, може учествовати више страна⁴. Прихватљива радна дефиниција за оружани сукоб јесте и да он представља војно-технолошку друштвену појаву (*genus proximum* – виши појам у односу на појам који се дефинише) у којој се међусобним ништењем две или више страна у сукобу остварују политички, економски, војни, дипломатски или конфесионални циљеви сукобљених страна, који се нису могли постићи другим средствима (*diferencia specifica* – специфична разлика појма који се дефинише у односу на све остале појмове који се налазе у вишем појму). За оружани сукоб је карактеристично да је у њему регуларна (легална) примена оружане силе у остваривању циљева. Традиционални оружани сукоби, који су кроз историју најчешће били симетрични, последњих деценија добијају једну сасвим нову димензију. Наиме, симетричност, по питању војне силе, економије, политичког и дипломатског утицаја страна у сукобу последњих деценија полако прелази у дисиметричност. По питању свих одредница битних за вођење оружаног сукоба, између страна у сукобу јавља се све већи јаз (политички, економски, војни, дипломатски), а симетрични оружани сукоби све више прерастају у дисиметричне. Појава дисиметричних оружаных сукоба представљала је одговарајући импулс за изналагање нових стратегија вођења оружаных сукоба инфериорних страна у сукобу. Као последица тога, последње две деценије обележавају и асиметрични оружани сукоби, где се уз помоћ фактора изненађења и темељног

³ Доктрина Ваздухопловства и противваздухопловне одбране, Београд, 2012, стр. 8.

⁴ Доктрина операција Војске Србије, Београд, 2012, стр. 5.

планирања релативно малим снагама остварују ефекти великих, понекад и стратегијских размера. Све то утиче и на развој и нове приступе у ангажовању оружаних снага, укључујући и снаге које изводе ваздухопловна и противваздухопловна дејства и остварују доминантну улогу у савременим оружаним сукобима.

Главни садржај оружаног сукоба представља оружана борба као највиши облик испољавања оружаног ништења сукобљених страна у оружаном сукобу (радна дефиниција). Као таква, она у квалитативном и квантитативном смислу представља збир свих осталих облика њеног испољавања (појединачних дејстава и противдејстава и акција и реакција, бојева и битки). Према доктрини операција, оружана борба, као главни садржај оружаног сукоба, друштвена је појава и двосмерни процес у којем супротстављене снаге планирају, припремају и изводе операције⁵. На нижем нивоу испољавања према критеријуму значаја који се постиже, основни нивои – облици оружане борбе се класификују на: битку, бој, појединачна дејства и противдејства и акције и реакције⁶.

Битка је највиши ниво оружане борбе у којем се сукобљавају главне снаге сукобљених страна. Битка пресудно утиче на период оружаног сукоба – рата или на његов исход у целини. Оружани сукоб – рат може да почне једном битком у континуитету и да се њом заврши, али се најчешће смањеним интензитетом наставља у дужем периоду⁷. У суштини, гледано са аспекта научног и стручног сазнања, али и у контексту историје, сви оружани сукоби вођени током цивилизацијског развоја људског друштва препознају се кроз њихове конкретне облике испољавања. Тако, на пример, оно што на први поглед чини препознатљивим Први светски рат на простору Краљевине Србије јесу конкретни облици оружане борбе у којима се и сукоб испољавао, као што су: Битка на Церу, Дрини, Колубарска битка. Такође, да ли би Други светски рат био упамћен на данашњи начин да није било чувених битака као што су: Стаљинградска, Курска и друге.

Бој обједињује више појединачних дејстава, противдејстава, акција и реакција и пресудно утиче на исход оружаног сукоба у тактичким размерама (радна дефиниција). У дужем периоду, једна од сукобљених страна реализацијом сопствених задатака може остварити стратешке циљеве у оружаном сукобу, који битно одређују његов исход. У бојевима се начелно ангажују више тактичке јединице и наменски састави истога нивоа сукобљених страна⁸. Бој је следећи ниво испољавања оружане борбе по значају. Он такође представља конкретан облик оружане борбе и може се водити између зараћених страна самостално или у оквиру вишег облика, односно у саставу једне битке.

Појединачна дејства, противдејства, акције и реакције јесу основни ниво оружане борбе у којем се директно и масовно сукобљавају мање снаге у извршавању додељених мисија и задатака (радна дефиниција). Овај облик уједно представља и најнижи облик испољавања оружане борбе који се између страна у сукобу може изводити на одређеном простору и у одређеном времену самостално или у саставу виших облика испољавања оружане борбе. Потребно је нагласити да је критеријум класификације нивоа оружане борбе значај самог облика за остварење циљева у оружаном сукобу, и да није у директној вези са квантитативно-квалитативним ка-

⁵ Исто, стр. 8.

⁶ У Доктрини операција је истакнуто да је најнижи ниво оружане борбе – борба. Међутим, борба је шири појам од оружане борбе, тако да ова класификација није логички ваљано извршена.

⁷ Доктрина операција Војске Србије, Београд, 2012, стр. 8.

⁸ Исто, стр. 8.

раактеристикама снага ангажованих у нивоу оружане борбе, што је у складу са карактеристикама савремених оружаных сукоба и њиховој класификацији на: симетричне, дисиметричне и асиметричне.

Као што је наведено, оружана борба и њени облици испољавања представљају двосмерне процесе и за њихово догађање потребне су најмање две стране у сукобу, које у тим облицима припремају и изводе операције. Наиме, као што оружана борба и облици њеног испољавања представљају двосмерни процес, тако и операције које снаге изводе представљају једностран, једносмеран процес. Наиме, свака страна у оружаној борби и њеним облицима испољавања изводи своју операцију детерминисану догађајима у датој форми оружане борбе, као и операцијом коју изводи друга страна (нема конкретног облика оружане борбе без најмање две операције). Посматрано са историјског приступа, војни теоретичари су, од времена када је Мосор (пољски војни теоретичар) увео операцију као појам употребљив у војној терминологији, на различите начине покушавали да дефинишу операцију. Са једне стране, предњачила је источна школа, на челу са војним теоретичарима из бившег Совјетског Савеза, који су операцију посматрали као двосмерни процес, док су у разматрању операције као војног термина, практицизму окренути војни теоретичари са Запада полазили од становишта да се ради о једносмерном процесу. Под утицајем источних теоретичара, у време експанзије развоја војне теорије на територији бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, операција је сматрана највишим обликом борбених дејстава који у бити представља двосмерни процес. За тај период, прикладна је радна дефиниција операције као највишег и најсложенијег облика организовања и извођења борбених дејстава, где се по јединственој замисли на одређеном простору и у одређеном времену обједињавају и усмеравају бојеви, борбе, тактичке радње и друге борбене и неборбене активности и поступци оружаных снага и других снага одбране ради постизања постављеног стратегијског или оперативног циља. Дефинисањем операције на овај начин она је постављена у исту логичку структуру са бојевима и борбама као нижим облицима борбених дејстава и двосмерним процесима. Након распада бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и реструктурирања система одбране, укључујући и оружане снаге, долази и до промена у начину поимања операције у војној теорији. Према Доктрини операција Војске Србије, операција се појмовно одређује као скуп борбених и/или неборбених активности, покрета и других акција, које се предузимају по јединственој замисли ради остваривања општег циља различитог значаја. Изводе се самостално, у сарадњи са другим снагама одбране, снагама земаља партнера и снагама савезника.

У основи, операција представља сложен, планиран и припремљен процес у којем се расположивим ресурсима за одређено време и јединственој замисли остварују циљеви различитог значаја⁹. Прихватљива је и радна дефиниција операција као једносмерног процеса у којем једна страна припрема и изводи борбене и неборбене активности, акције и покрете према јединственом плану (оперативни план, оперативно наређење) у одређеном оперативном окружењу ради остварења постављеног циља и достизања крајњег жељеног стања. Претходно наведене дефини-

⁹ Исто, стр. 17.

ције операције говоре да се ради о једносмерном процесу који није у истој логичкој равни са облицима оружане борбе као двосмерног процеса, односно само међусобним деловањем – интеракцијом најмање две снаге ангажоване у најмање две операције може се остварити конкретан облик оружане борбе, појмовно одређен као битка, бој или појединачна дејства и противдејства и акције и реакције, у зависности од значаја вођења операција страна у конфликту. Према критеријуму значаја једносмерних процеса, које реализује једна страна, одређују се нивои операција на: кампање, главне и помоћне операције.

Кампања обједињује више операција ради остварења војностратегијских циљева и достизања крајњег жељеног стања. У оквиру кампање, према значају, једна операција се планира, припрема и изводи као главна операција кампање, док су остале операције помоћне¹⁰. Радна дефиниција кампање је следећа: кампања представља скуп свих борбених и неборбених активности, покрета и других акција, које једна страна у конфликту предузима према јединственој замисли ради постизања циља и достизања крајњег жељеног стања у току (оружаног) сукоба (политичког, економског, војног, професионалног).

Главну операцију, у оквиру кампање, увек су подржавале помоћне операције, које су у функцији подржавајућих. Главна операција се планира, припрема и изводи ради остварења циља извођења кампање. На војностратегијском нивоу резултат планирања одређује главну операцију у оквиру кампање¹¹. Прихватљива је радна дефиниција главне операције и као највишег и најсложенијег једносмерног процеса у кампањи, који представља скуп свих борбених и(ли) неборбених активности, покрета и акција, која једна страна у конфликту предузима према јединственој замисли ради достизања стратегијског циља у току (оружаног) сукоба.

Помоћне операције изводе се ради подршке достизања циља главне операције или остварења њеног циља у кампањи, као и стварања услова за прелазак из једне операције у другу. Оне се изводе пре борбених или неборбених операција, у току њих или после тих операција. То може бити било која од наведених операција¹². Прихватљиво је и теоријско-радно одређење помоћне операције као једносмерног процеса припремљеног и вођеног пре или у току или после главне операције који представља скуп борбених и(ли) неборбених активности, покрета и акција, које једна страна у конфликту предузима према јединственој замисли ради постизања одређених задатака проистеклих из циља основне операције.

На основу наведеног, закључује се да су операције, односно нивои остварења операција, једносмерни процеси, а да је оружана борба, односно нивои остварења оружане борбе, двосмерни процеси. Немогућ је оружани сукоб, односно оружана борба, као његов основни садржај, без најмање две борбене кампање сукобљених страна, као што је немогућа битка, бој, појединачна дејства и противдејства и акције и реакције, без најмање две главне или помоћне операције сукобљених страна. Операције, које припремају и изводе стране у сукобу, представљају дијалектичко

¹⁰ Исто, стр. 25.

¹¹ Исто, стр. 25.

¹² Исто, стр. 26.

јединство и борбу супротности којима се остварује нови квалитет у вођењу оружаног сукоба, односно одговарајући конкретан облик оружане борбе.

Постоји низ критеријума помоћу којих је извршена класификација операција. Критеријуми, који су примењени у Доктрини Војске и Доктрини операција Војске Србије су: критеријум дејства (борбене и неборбене), критеријум ангажованости снага (операције РВ и ПВО, операције Копнене Војске, операције здружених снага, операције територијалних снага и операције специјалних снага), у оквиру кампање (наведене главне и помоћне операције), критеријум вида борбених дејстава (нападне и одбрамбене операције) и критеријум интензитета ангажованости у мултинационалним операцијама (операција очувања, одржавања и изградње мира; операција спречавања сукоба и успостављања мира; заједничка одбрамбена операција, операција пружања помоћи при отклањању последица тероризма и хуманитарне операције).

Имајући у виду специфичности припреме и извођења ваздухопловних и противваздухопловних дејстава, у саопштењу је условно извршена класификација операција према критеријуму остварења превентивног ангажовања, односно ангажовања у оружаном сукобу ваздухопловних и противваздухопловних снага.

Операције у којима учествују снаге РВ и ПВО у миру или ванредном стању, припремајући и изводећи ваздухопловна и противваздухопловна дејства и на тај начин остварујући своју превентивну улогу, јесу (слика 1):

- операција контроле и заштите суверенитета ваздушног простора (операција коју самостално реализују дежурне снаге РВ и ПВО у систему ПВО), која делимично прераста у операцију из друге мисије у оквиру задатка међународне војне сарадње (контрола ваздушног простора),

- операција превентивног размештања снага (може бити главна или помоћна у зависности од улоге компоненте РВ и ПВО у операцији)¹³,

- противпобуњеничка операција (углавном у помоћној улози појављују се снаге РВ и ПВО),

- противтерористичка операција (углавном у помоћној улози појављују се снаге РВ и ПВО),

- операција подршке цивилним властима у неоружаним претњама безбедности (углавном кроз неоружани садржај ваздухопловних дејстава – трагање и спасавање)¹⁴.

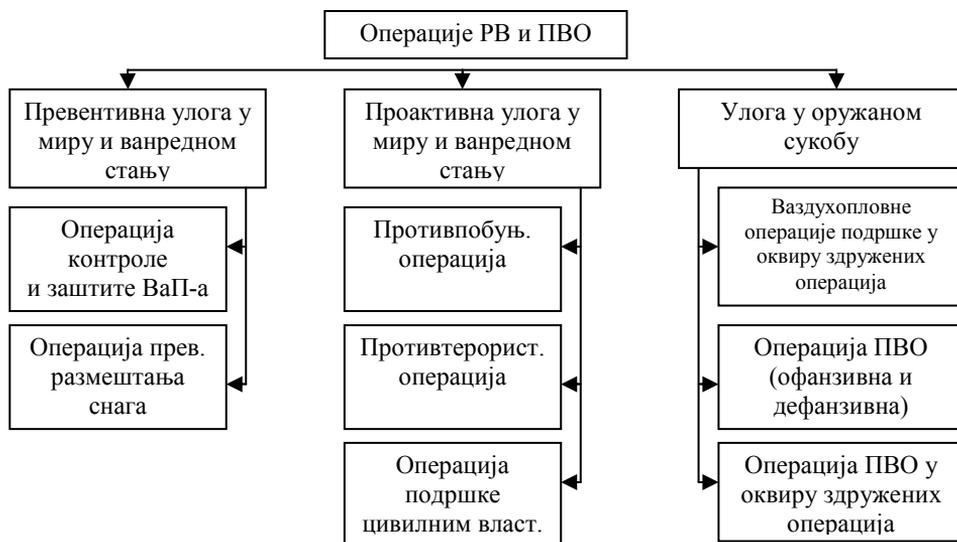
Операције у којима РВ и ПВО остварују своју суштинску улогу у оружаном сукобу су:

- операција ПВО (офанзивна и дефанзивна), најчешће самостална или као главна или помоћна операција у оквиру здружених операција,

¹³ Конкретан пример операције превентивног размештања снага РВ и ПВО јесте операција изведена октобра 1998. године, када се очекивала интервенција НАТО-а. Операција је припремљена и извршена у том периоду без испољавања борбених дејстава снага РВ и ПВО и није прерасла у операцију ПВО. У случају да је започета операција ПВО, операција превентивног размештања снага прерасла би у оперативни развој снага РВ и ПВО.

¹⁴ Противпобуњеничка, противтерористичка и операција подршке цивилним властима јесу операције у којима снаге РВ и ПВО, изводећи ваздухопловна и противваздухопловна дејства, остварују своју проактивну улогу која проистиче из превентивне улоге овог вида.

– ваздухопловне операције, које се класификују на операције за остварење стратегијских ефеката, операције ваздухопловне ватрене подршке и остале операције ваздухопловне подршке (у оквиру здружених операција, као главна или помоћна операција у нападној или одбрамбеној операцији).

Слика 1 – Класификација операција у којима учествују снаге РВ и ПВО

Теоријско одређење ваздухопловних дејстава

Кроз историју ратовања, ваздухопловна дејства су се развијала упоредо са развојем ваздухоплова као борбеног средства и променама у начелима његове употребе у оружаним сукобима. Појмовно одређење ваздухопловних дејстава такође се развијало упоредо са суштинском прогресијом ваздухопловних снага и ефектима, које ове снаге производе. Правило „Употреба РВ и ПВО” као један од основних доктринарних докумената Југословенске народне армије из 1975. године не познаје термин „ваздухопловна дејства”. Ако се изузме употреба терминолошке синтагме „авијацијска дејства” као синонима за „ваздухопловна дејства”, све до усвајања Доктрине Војске Србије, ови појмови нису били третирану у доктринарним и теоријским документима. Наведена чињеница има за последицу непостојање јасног теоријског одређења појма ваздухопловна дејства у нашој стручној и научној литератури до 2010. године.

Теоријски формулисати појам значи извршити његово дефинисање и класификовање, односно одредити се према његовом садржају и обиму. По Доктрини Војске Србије: „Ваздухопловна дејства су садржај борбених дејстава којима се уништавају, неутралишу или ометају непријатељеве снаге у ваздушном простору, на

копну и води. Основни објекти ваздухопловних дејстава су снаге у довођењу, снаге за подршку, снаге за командовање, објекти инфраструктуре Ратног ваздухопловства и објекти на територији које непосредно користе снаге непријатеља”. У ширем смислу ваздухопловна дејства представљају „планско и организовано усклађивање и усмеравање активности ваздухопловних снага којима се уништавају, неутралишу и ометају снаге непријатеља у ваздуху, на земљи и води ради остварења одређеног војног, политичког, економског, психолошког и другог циља”. Прихватљива је и радна дефиниција ваздухопловних дејстава као скупа планираних, усклађених и међусобно повезаних ваздухопловних и других мера, радњи и поступака ваздухопловних јединица и ПВО у подршци снагама Војске и другим снагама одбране у операцијама видова Војске.

Примарни циљ савремених ваздухопловних дејстава је борба за превласт у ваздушном простору, при чему су објекти неутралисања или уништавања: снаге и системи непријатељске ПВО, најзначајнији елементи инфраструктуре РВ и ПВО и остали војни и привредни објекти битни за одбрану непријатељске државе. Постизањем и одржавањем превласти у ваздушном простору непријатеља стварају се услови за употребу различитих врста авијације и ваздухопловних убојних средстава, којима је често могуће остварити циљ и без употребе (или уз ограничену употребу) осталих снага на копну (води). Трајно опредељење савремених оружаних снага јесте постизање циљева сукоба за што краће време и са што мање сопствених губитака.

Нове околности које су довеле до развоја савремених ваздухопловних дејстава узрокују потребу преиспитивања класификације садржаја ових дејстава.

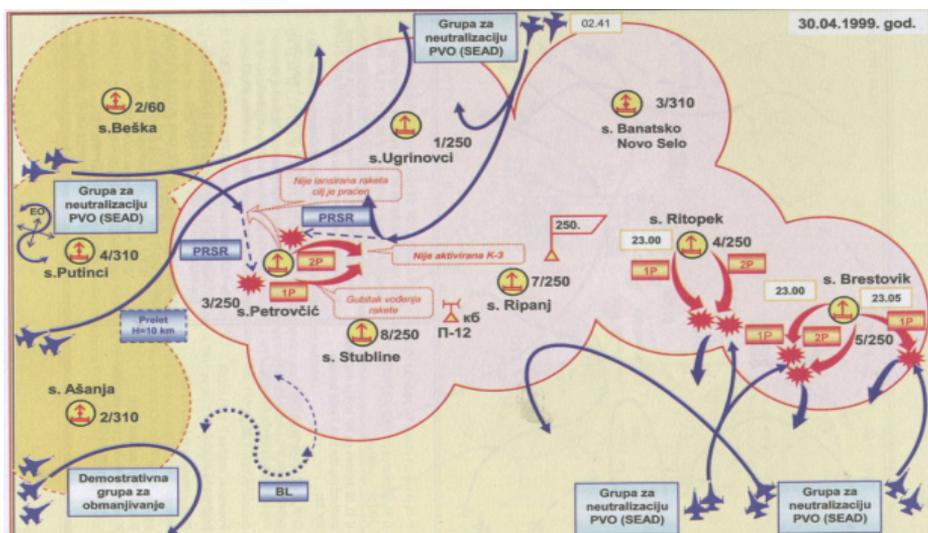
Ваздухопловна дејства обухватају све борбене и неборбене активности извршене са ваздухопловима којима се посредно или непосредно ометају, спречавају, неутралишу или директно уништавају ваздухопловне и противваздухопловне снаге и системи непријатеља. Садржај ваздухопловних дејстава чине: превозење ваздушним путем, десантирање, борбено трагање и спасавање и извиђање из ваздушног простора. Ваздухопловна ватрена дејства, као садржај ваздухопловних дејстава, обухватају гађање, ракетирање и бомбардовање непријатељских циљева у ваздушном простору и на копну.

Борбена авијација у јуришној намени основни је носилац ваздухопловних ватрених дејстава по циљевима непријатеља на копну. Из основне улоге произлазе задаци борбене авијације у јуришној намени:

- дејства по аеродромима базирања авијације и ваздухопловима на земљи,
- неутралисање и уништавање елемената интегрисаног система ПВО непријатеља – артиљеријско-ракетних јединица за противваздухопловна дејства, јединица ваздушног осматрања и јављања (Suppression/Destruction of Enemy Air Defense - SEAD/DEAD),
- дејства по командним местима и центрима везе.

Модел ангажовања борбене авијације у јуришној намени као снага за неутралисање система ПВО друге стране у сукобу приказан је на слици 2¹⁵.

¹⁵ Димитријевић Б., Драганић Ј., Ваздушни рат над Србијом 1999. године, Институт за савремену историју, Београд, 2010, стр. 223.

Слика 2 – Варијанта ангажовања SEAD авијације НАТО снага

Извиђање из ваздушног простора се, такође, сврстава у један од садржаја ваздухопловних дејстава, с обзиром на то да се користи специфична ваздухопловна опрема као саставни део савремених борбених система. Извиђање се често извршава у домету непријатељевог система ПВО или непосредно изнад његовог оперативног распореда, уз јаку изложеност његовим противдејствима.

Трагање и спасавање у миру и у борбеним дејствима (борбено трагање и спасавање) представља садржај ваздухопловних дејстава као и задатак РВ и ПВО у којем се употребом наменских ваздухоплова, специјализованих тимова и опреме врши трагање за угроженим људством и њихова евакуација на сигурне локације. Захтева брзо реаговање, успешну координацију свих учесника, ефикасно проналажење, лоцирање, идентификацију, као и брзу и безбедну евакуацију.

У рату се, као операција борбеног трагања и спасавања, изводи на сопственој територији или територији под контролом непријатеља, а у мирnodопским условима у функцији је обезбеђења летења и посада ваздухоплова. Такође, у миру може бити подршка цивилним властима у случају несрећа и природних катастрофа¹⁶.

Превожење ваздушним путем непосредно је повезано са извођењем других борбених дејстава и битно је за обезбеђење или подршку операција Копнене војске или вида РВ и ПВО. Извршава се кроз задатке борбеног превожења и ваздушног или хеликоптерског десантирања. На тај начин остварују се непосредни ефекти на непријатеља у конкретној операцији и зато се оправдано сматрају садржајем ваздухопловних дејстава. Остала превожења ваздушним путем, која су у функцији саобраћајне подршке или обезбеђења претходног маневра, више припадају припреми за извршење борбених дејстава (могу се сврстати као саставна целина помоћних операција).

¹⁶ Доктрина операција Војске Србије, Београд, 2012., стр. 8.

Саставни део савремених оружаних сукоба су електронска дејства из ваздушног простора, чија је функција конкретна борба са непријатељем у електромагнетном спектру, што директно утиче на ток и резултате осталих борбених активности. Електронска дејства, као садржај ваздухопловних дејстава, имају суштински значај у неутралисању непријатељевог система ПВО и остваривању превласти у ваздушном простору.

Савремена ваздухопловна дејства укључују и низ других поступака ваздухопловних снага која нису директно везана за уништавање непријатељевих снага, али су саставни део савремених операција. Потпуни опис и класификација свих садржаја ваздухопловних дејстава захтева опсежније истраживање.

Условно, ваздухопловна дејства могу се класификовати као (слика 3):

– оружана или ватрена дејства којима се директно уништавају снаге непријатеља у ваздушном простору, на копну и води, а у која се деле на: ловачка, јуришна (ловачко-бомбардерска), дејства крстарећим ракетама и дејства наоружаних беспилотних летелица;

– неоружана дејства којима се не испољава ефекат ватре, већ се користе друге могућности посада, авиона и уграђене опреме. У њих се убрајају: ваздухопловно извиђање (укључујући и осматрање и извиђање беспилотним летелицама), борбена превозења (десантирања) из ваздушног простора и електронска дејства из ваздушног простора (електронски напад, подршка и заштита).

Слика 3 – Класификација садржаја ваздухопловних дејстава¹⁷

¹⁷ Уколико су оружана ваздухопловна дејства усмерена на уништење електронских средстава и система на земљи, укључујући и радарско-рачунарска средства и ракетне системе за противваздухопловна дејства, онда се она сврставају и у противелектронска дејства.

Карактеристике савремених ваздухопловних дејстава су:

- примарни циљ је борба за превласт у ваздушном простору,
- објекти неутралисања у борби за превласт у ваздушном простору су снаге, системи и најзначајнији елементи инфраструктуре ПВО друге стране у сукобу, остали војни и привредни објекти битни за одбрану нападнуге земље,
- стварање услова за употребу различите врсте авијације и ваздухопловних убојних средстава успостављањем и одржавањем превласти у ваздушном простору, чиме се достиже жељено крајње стање за што краће време и са што мање сопствених губитака.

Теоријско одређење противваздухопловних дејстава

Као последица сталне потребе за већим неутралисањем и смањењем ефеката дејстава из ваздушног простора, стварањем равнотеже и новог квалитета у развоју борбених активности, испољених кроз различите форме оружаних сукоба, настаје и развија се систем ПВО, као супротност која заокружује једну целину дејстава и противдејстава. Противваздухопловна одбрана представља јединствен, недељив и интегрисан систем који се у структурно-функционалном смислу састоји од следећих подсистема: командовања, ваздушног осматрања и јављања и подсистема оружја за противваздухопловна дејства. Од ових подсистема у борбеној организацији се формирају специфичне функционалне структуре: снаге за командовање, снаге за контролу ваздушног простора и снаге за противваздухопловна дејства. У ПВО се, као посебан садржај, сврстава и противваздухопловна заштита.

Као подсистем ПВО, ваздушно осматрање и јављање својим функционисањем обезбеђује¹⁸: непрекидно осматрање ваздушног простора и правовремено откривање нападних средстава на прилазима и у ваздушном простору; непрекидно праћење откривених нападних средстава и сопствених ваздухоплова у ваздушном простору; прикупљање, обраду података и обавештавање команди и јединица Војске и надлежних државних органа о ситуацији у ваздушном простору ради правовременог узбуњивања, превођења у више степене приправности и ангажовања снага за противваздухопловна дејства и предузимања мера и поступака противваздухопловне заштите; радарско обезбеђење борбених дејстава вишенаменске авијације у ловачкој варијанти, артиљеријско-ракетних јединица за противваздухопловна дејства и осталих ватрених средстава у систему ПВО, као и обезбеђење система командовања у ПВО са информацијама о ситуацији у ваздушном простору.

Противваздухопловна заштита представља садржај заштите снага који обухвата скуп мера, поступака и активности које се предузимају ради заштите територије и ваздушног простора, јединица Војске, објеката, становништва и инфраструктуре од дејства нападних средстава у ваздушном простору и из ваздушног простора (радна дефиниција).

¹⁸ Ваздушно осматрање и јављање је елемент ПВО којег чине радње, мере и поступци јединица опремљених радарима, оптичким инструментима и другом опремом за правовремено откривање нападних средстава из ваздушног простора, непрекидан увид у ситуацију, брзо прикупљање података и обавештавање јединица Војске и свих структура друштва о опасности из ваздушног простора, ради правовременог ангажовања снага за противваздухопловну борбу и предузимање мера и поступака противваздухопловне заштите (Војни лексикон, ВИЗ, Београд, стр. 668).

Противваздухопловном заштитом олакшава се сопственим снагама извршење задатака, а отежава и умањује ефикасност непријатељевих дејстава из ваздушног простора. Организује се и примењује непрекидно на свим нивоима и у свим структурама Војске и друштва.

Главни и решавајући садржај система ПВО представљају снаге намењене за вођење противваздухопловних дејстава. Она представљају садржај борбених дејстава свих снага ПВО и осталих снага система одбране чији је ефекат уништење и неутралисање ваздухопловних снага непријатеља, отежавање или ометање њихових дејстава из ваздушног простора и у ваздушном простору (радна дефиниција).

У појмовном смислу, у Доктрини Војске Србије противваздухопловна дејства су дефинисана као: „садржај борбених дејстава којима се наносе губици ваздухопловних снагама непријатеља на копну, у ваздуху и по његовој инфраструктури. Основни објекти противваздухопловних дејстава су: ваздухоплови, аеродроми, складишта погонских и убојних средстава и системи за осматрање и навигацију”.

Значај противваздухопловних дејстава у савременом оружаном сукобу одређен је: способностима, обимом и начином дејства непријатеља из ваздушног простора. Непријатељ ће настојати да својим ваздухопловством нанесе одлучујуће ударе нашим снагама како би сломио отпор ради остварења циља напада.

У условима вођења савременог рата, противваздухопловна дејства одликују се карактеристикама као што су: ефикасност, јединственост, еластичност, отпорност, обједињеност и висок ниво информатичке подршке. Од способности противваздухопловних снага и ефикасности њиховог дејства умногоме зависи која ће од супротстављених страна стећи предност у почетном периоду оружаног сукоба. Страна са неспремним и неефикасним снагама за вођење противваздухопловних дејстава ће у почетном периоду сукоба трпети губитке који могу бити пресудни за његов исход.

Основни задаци, који се постижу реализацијом противваздухопловних дејстава, а која проистичу из могућности система оружја намењених за вођење ових дејстава, јесу: контрола и заштита суверенитета ваздушног простора, одвраћање од агресије ваздухопловним снагама и спречавање изненађења и ПВО територије и снага Војске.

Контрола и заштита суверенитета ваздушног простора је непрекидан задатак којим се остварује неповредивост територије и суверенитет Републике Србије. Обухвата непрекидно осматрање, откривање, обраду и идентификацију циљева у ваздушном простору, њихово праћење, доделу информација заинтересованим корисницима, а у случају потребе и реаговање борбеним системима¹⁹.

Одвраћање од агресије ваздухопловним снагама и спречавање изненађења обезбеђује се поседовањем адекватне моћи снага РВ и ПВО у јединственом и ефикасном систему одбране, уз одлучност да се та моћ у случају потребе правовремено примени.

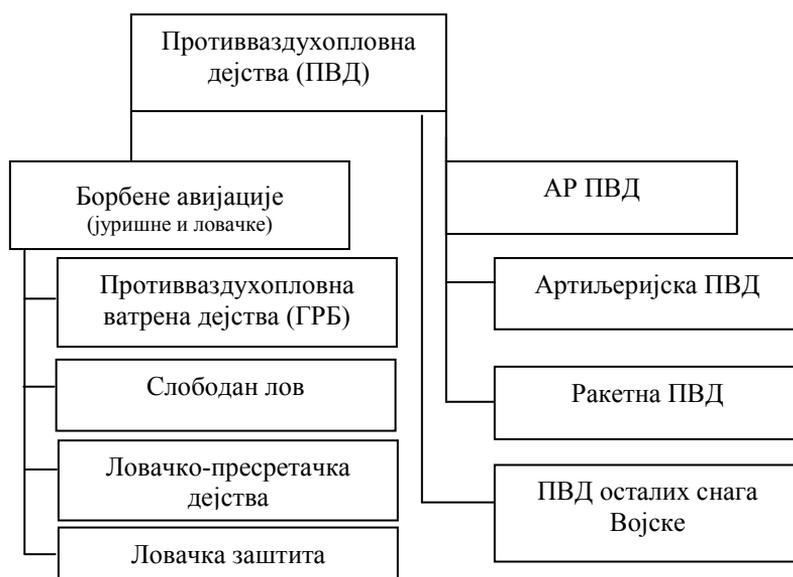
Основни циљ одвраћања од агресије јесте да се потенцијални непријатељ увери у неопходност одустајања од планираних намера, јер ће се суочити са неприхватљивим губицима и немогућношћу да оствари циљ. Одвраћање од претњи је најефикаснији и најјефтинији модел одбране земље²⁰.

¹⁹ Доктрина Ваздухопловства и противваздухопловне одбране, Београд, 2012, стр. 10.

²⁰ Исто, стр. 11.

Противваздухопловна одбрана територије и снага Војске је задатак у оквиру којег снаге РВ и ПВО наносе губитке непријатељевим ваздухопловним снагама на копну и у ваздушном простору, онеспособљавају и уништавају инфраструктурне елементе његовог РВ и ПВО, како би га спречили да успешно извршава ваздухопловна дејства. Противваздухопловна одбрана територије и снага Војске има стратегијски значај и претежно самостални карактер. Овај задатак је припрема и претходна подршка осталим задацима Војске, јер омогућава њихово успешно извршење²¹.

Основна класификација противваздухопловних дејстава може се извршити према критеријуму снага које их изводе. Према овом критеријуму класификују се на: (ловачка) противваздухопловна дејства авијације и (артиљеријско) ракетна противваздухопловна дејства. Класификација противваздухопловних дејстава приказана је на слици 4.

Слика 4 – Класификација садржаја противваздухопловних дејстава

Борбена авијација у јуришној намени такође је носилац противваздухопловних ватрених дејстава у офанзивним дејствима (операцијама) ПВО.

Борбена авијација у ловачкој намени носилац је ловачких противваздухопловних ватрених дејстава у дефанзивним дејствима (операцијама) ПВО.

Артиљеријско-ракетне јединице за противваздухопловна дејства носилац су артиљеријско-ракетних противваздухопловних дејстава у дефанзивним дејствима (операцијама) ПВО.

Противваздухопловна ватрена дејства борбене авијације у јуришној намени, као садржај противваздухопловних дејстава, обухватају мере, радње и поступке једи-

²¹ Исто, стр. 11.

ница јуришне авијације на откривању и ватреном дејству по непријатељским ваздухопловима на копну (радна дефиниција). Из основне улоге проистичу следећи задаци борбене авијације у јуришној намени: неутралисање и уништавање ваздухопловних снага непријатеља на аеродромима базирања ради успостављања и задржавања превласти у ваздушном простору у задатој зони (рејону) на одређени период. У помоћној намени борбена авијација у јуришној намени може извршавати задатке откривања и уништавања ваздухоплова непријатеља за рано откривање, упозоравање и навођење, авиона за електронска дејства из зона ометања и ваздухопловних компоненти извиђачко-ударних система, уништавање ваздухопловних десаната и дејство по ваздушном транспорту непријатеља и носиоцима терористичких и побуњеничких акција из ваздушног простора.

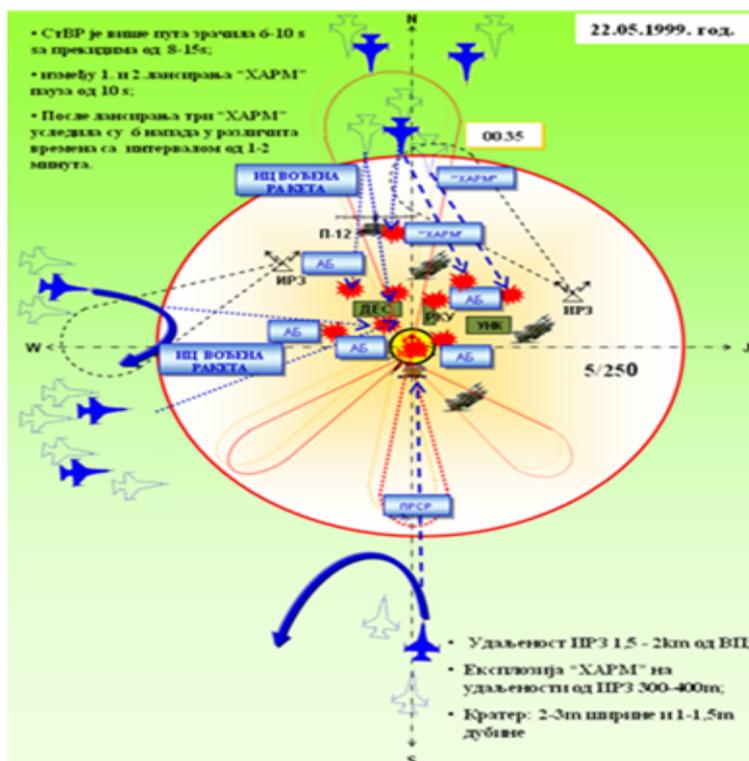
Ловачка противваздухопловна дејства представљају садржај противваздухопловних дејстава која обухватају противваздухопловне мере, радње и поступке јединица ловачке авијације на откривању, праћењу и ватреном дејству по непријатељевим летицама у ваздушном простору (радна дефиниција). Из основне улоге проистичу следећи задаци ловачке авијације: спречавање повреде ваздушног простора и заштита групација Војске и објеката на територији у задатој зони од извиђања и дејства непријатеља из ваздушног простора; уништавање ваздухопловних снага непријатеља у ваздушном простору, успостављање и задржавање превласти у ваздушном простору у задатој зони (рејону) на задати период; обезбеђење базирања и борбених дејстава других врста авијације од дејства непријатеља из ваздушног простора; уништавање авиона за рано откривање, упозоравање и навођење авиона за електронска дејства из зона ометања и ваздухопловних компоненти извиђачко-ударних система; уништавање ваздухопловних десаната и дејство по ваздушном транспорту непријатеља и носиоцима терористичких и побуњеничких акција из ваздушног простора (као пример вишенаменског борбеног авиона на слици 5 је приказан авион Ф-16, наоружан, споља према унутра, ракетама ваздух-ваздух AIM 120 AMRAAM и AIM-9 Sidewinder намењеним за противваздухопловна ватрена дејства и противрадарском ракетом земља-ваздух AGM-88 HARM за ваздухопловна (SEAD) ватрена дејства).

Слика 5 – Авион Ф-16

Артиљеријско-ракетна противваздухопловна дејства дефинишу се као: скуп планираних, усклађених и међусобно повезаних противваздухопловних мера, радњи и поступака артиљеријско-ракетних јединица за противваздухопловна дејства на откривању, праћењу и ватреном дејству по непријатељским ваздухопловима и ваздухопловним убојним средствима у операцијама свих видова Војске (радна дефиниција).

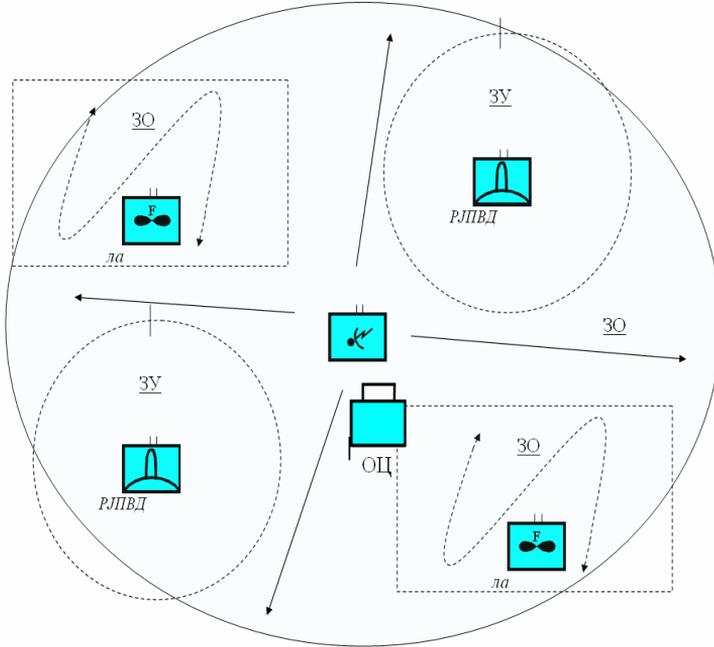
На слици 6 приказан је модел извођења ваздухопловних – ватрених дејстава у јуришној намени противракетне јединице која изводи противваздухопловна дејства по ваздухопловним снагама непријатеља. У овом случају и ваздухопловна и противваздухопловна дејства уједно представљају противелектронска дејства.

Слика 6 – Студија случаја ваздухопловних и противваздухопловних дејстава

Савремена артиљеријско-ракетна противваздухопловна дејства су, истовремено, примарна и секундарна (у зависности од ситуације), нападна (напада се непријатељев ваздухоплов или средство) и одбрамбена (за објекте који се бране). Предуслов њиховог квалитетног извођења представља постојање савременог противваздухопловног артиљеријско-ракетног наоружања и командно-информационог система. Ова два елемента треба да обезбеде: кратко време реаговања, отпорност на ометање, велику брзину гађања и преноса ватре, брзу процену ситуације, правовреме-

но нарастање јединица и њихово превођење у стање тренутног дејства. На слици 7 приказана је организација садејства у зони операције снага које изводе противваздухопловна дејства²².

Слика 7 – Организација садејства снага за противваздухопловна дејства у дефанзивној операцији ПВО

Противваздухопловна дејства представљају научну, војнотехнолошку и историјску тековину 20. века. Настала су као потреба за организованим супротстављањем дејствима из ваздушног простора, која су попримила стратегијски значај. Са новим безбедносним изазовима, ризицима и претњама и променама у физиономији оружаних сукоба попримила су нове облике испољавања и обезбедила своје место и улогу у будућности.

Закључак

Историјско-компаративна анализа физиономија оружаних сукоба вођених крајем 20. и почетком 21. века, и нарастајући број асиметричних претњи из ВаП-а, указује на то колико се повећао значај припреме и извођења ваздухопловних и противваздухопловних дејстава. И док су у претходним оружаним сукобима велике силе, употребом софистицираних технолошких решења за дејство из ВаП-а, изводећи ваздухопловна дејства остваривале своје војне, политичке, економске, дипломат-

²² Гордић М., Петровић И. и Цветковић К., Улога ракетних јединица за противваздухопловна дејства у операцији контроле и заштите ваздушног простора, Војно дело, пролеће/2014, Београд, 2014.

ске или етничке циљеве, дотле су мале државе пружале онолики отпор колике су им биле могућности противваздухопловних снага у примени садржаја ПВО, укључујући примарно вођење противваздухопловних дејстава.

Наведени значај ваздухопловних и противваздухопловних дејстава (последица глобалних политичких промена и експоненцијалног развоја војних технологија, нарочито у области ваздухопловне и противваздухопловне компоненте, као и реструктурирања система безбедности држава широм света) произвело је потребу да се редефинише значај и улога ваздухопловних и противваздухопловних дејстава у току вођења операција у савременом оперативном окружењу.

Може се закључити да је пораст значаја улоге ваздухопловних и противваздухопловних снага у савременим оружаним сукобима имао за последицу и појмовно и класификацијско редефинисање терминолошких синтагми ваздухопловна дејства и противваздухопловна дејства.

Литература

- [1] Гордић М., Петровић И., Улога ракетних система за противваздухопловна дејства у одбрани малих држава, методско – методолошке напомене – радни материјал, Београд, 2014.
- [2] Гордић М., Петровић И. и Цветковић К., Улога ракетних јединица за противваздухопловна дејства у операцији контроле и заштите ваздушног простора, Војно дело, пролеће/2014., Београд, 2014.
- [3] Гордић М., Цветковић К., Петровић И., Утицај ваздухопловних и противваздухопловних дејстава на физиономију вођења савремених оружаних сукоба, Војно дело, лето/2013., Београд, 2013.
- [4] Гордић М., Матић М., Оружана побуна, Војно дело, јесен/2011., Београд, 2011.
- [5] Гордић М., Улога модалног експеримента у предвиђању потреба одбране, Војно дело, лето/2011., Београд, 2011.
- [6] Димитријевић Б., Драганић Ј., Ваздушни рат над Србијом 1999. године, Институт за савремену историју, Београд, 2010.
- [7] Петровић И., Концептуални модел система противваздухопловне одбране Војске Србије, докторска дисертација, ВА, Београд, 2013.
- [8] Анализа НАТО агресије на СРЈ, радни материјал, ВВА Жуковски, РФ, 2008.
- [9] Гордић М., Модални експеримент у истраживању потенцијалног система одбране државе, докторска дисертација, ФПН, Београд, 2008.
- [10] Доктрина Војске, МО РС, Београд, 2010.
- [11] Доктрина В и ПВО, МО РС, Београд, 2012.
- [12] Доктрина операција Војске Србије, МО РС, Београд, 2012.
- [13] Искуства из локалних ратова, радни материјал, Београд, 2011.
- [14] Сакан М., Израда писаних саопштења у генералштабној школи Војске Југославије, Сектор за ШОНИД, Београд, 2000.
- [15] Сакан М., Војне науке, ВИЗ, Београд, 2003.
- [16] Сто година српског војног ваздухопловства, научни скуп, КВиПВО, Београд, 2012.
- [17] Цветковић К., Контрола и заштита суверенитета ваздушног простора Републике Србије, семинарски рад, ГШУ, Београд 2009.
- [18] Теоријски и практични аспекти савремених операција, Војно дело, Београд, 2003.
- [19] Шешић Б., Општа методологија, Научна књига, Београд, 1974.